
Г. П. Пономарьова, кандидат юридичних наук, асистент кафедри історії держави і права України та зарубіжних країн Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Досвід застосування пропорційної виборчої системи на виборах народних депутатів України 2006 р.

У статті розглянуто історичний досвід запровадження пропорційної виборчої системи для обрання народних депутатів України, зокрема, проаналізовано розглядувані проекти законів про вибори народних депутатів, запропоновані ними види й конкретні моделі парламентських виборчих систем, оцінено їх правову й політичну аргументацію, висвітлено досвід і результати виборів до Верховної Ради України 2006 року.

Ключові слова: вибори народних депутатів України, пропорційна виборча система, загороджувальний бар'єр.

Від вирішення проблеми вироблення ефективного демократичного виборчого механізму залежить подальший розвиток політичної системи, збереження або нівелювання демократичних цінностей та інститутів у державі. Виборча система як визначальний принцип організації виборчого процесу є ключовим елементом виборів.

В Україні виборча система, зокрема, для виборів народних депутатів, не набула сталих форм. Сьогодні актуальним є пошук найбільш оптимальної її моделі. Подальша транс-

формація української парламентської виборчої системи має бути науково обґрунтованою, урахувати, зокрема, вже набутий досвід застосування різних виборчих систем в Україні, особливості політичної та партійної системи, політичної та правової культури. Тому доцільним є всебічне дослідження правового регулювання та практики функціонування видів виборчих систем на теренах України, їх особливостей задля урахування позитивних результатів й уникнення помилок.

З огляду на зазначену актуальність, ці питання широко досліджуються. Їм приділяється увага і правознавців, і політологів, зокрема Н. В. Богашевої, Т. В. Дешко, Ю. Б. Ключковського, В. М. Єрмолаєва, Б. І. Ольховського, І. О. Кресіної, Є. В. Перегуди [8], О. В. Лавриновича, Д. В. Лук'янова, В. Ф. Погорілка, Б. С. Райковського, М. І. Ставнійчук, Ю. М. Тодики, О. Ю. Тодики й ін. Водночас зазначена проблема не є вичерпаною, потребує додаткового осмислення.

Метою цієї статті є аналіз конкретно-історичних обставин і причин, що обумовили запровадження пропорційної системи для проведення виборів до Верховної Ради України у 2006 р., умов і наслідків її застосування, результатів цих парламентських виборів.

Питання нового закону для обрання наступного складу Верховної Ради України було відкрите чи не відразу після завершення виборчої кампанії 2002 р. Особливої актуальності набуло питання зміни парламентської виборчої системи в контексті політичної реформи. Основною метою реформи було проголошено забезпечення реального народовладдя, створення ефективного механізму виявлення політичних інтересів народу України, різних соціальних груп. Президент України зазначав, що одним із кроків у напрямку політичної реформи мала стати реформа виборчого законодавства задля його відповідності потребам парламентсько-президентської республіки, а саме запровадження пропорційної виборчої системи за найкращими європейськими зразками [7].

На переконання В. Ф. Погорілка, перехід до пропорційної системи міг «подолати стихію у формуванні складу парламенту, вона об'єктивно повинна сприяти подоланню й інших недо-

ліків у складі парламенту: малої чисельності жінок-депутатів, молоді, фахівців з гуманітарною освітою» [11, с. 39]. Ця система виборів мала виявити або сприяти створенню в Україні основного системотворчого феномену, організуючої сили в суспільстві та політичній системі – правлячої політичної партії (блоку партій), яка б створила більшість у парламенті [12, с. 39].

М. І. Ставнійчук підкреслювала, що саме пропорційна система має специфічну особливість, яка також є важливою для України: об'єктивно сприяє об'єднанню дрібних політичних партій між собою або з уже усталеними, потужними політичними структурами [15, с. 6]. Такі думки йдуть в одному напрямку з позицією Дж. Сарторі, який позитив пропорційної системи вбачає у такому: «...коли наприкінці минулого століття (XIX ст. – Г. II.) було прийнято пропорційне представництво, воно стало найкориснішим і необхідним засобом для прогресивної інтеграції антисистемних, зовнішньо створених партій (головним чином, соціалістичних і католицьких), у ліберал-демократичну структуру» [14, с. 58]. Т. В. Дешко зазначає, що пропорційна система сприятиме розширенню партійної системи України та посиленню позицій партій [6, с. 121].

На думку експертів Лабораторії законодавчих ініціатив, результати парламентських виборів 2002 р. засвідчили наявність достатніх передумов для переходу до повної пропорційності при визначенні переможців виборів народних депутатів. Так, додатковими аргументами на користь відходу від змішаної системи (крім необхідності структурування партійної системи, формування відповідальної влади тощо) стали: по-перше, явний прогрес у структуруванні політичних уподобань більшості населення України, що проявилось у зменшенні кількості партій і блоків, які подолали виборчий бар'єр (шість на відміну від восьми на виборах 1998 р.), та збільшенні частки голосів, отриманих партіями (блоками) – переможцями (сукупний відсоток голосів, отриманий ними, становить 75% від загальної кількості виборців – учасників голосування); по-друге, доведення на практиці твердження про максимально можливе нівелювання адміністративного впливу на результати виборів з боку влади

в умовах пропорційної системи із загальнодержавним багатомандатним округом (основна маса порушень, пов'язаних із зловживанням владним становищем, адміністративним тиском на суб'єктів виборів та засоби масової інформації мала місце під час виборів у мажоритарних округах) [3, с. 7]. На думку І. В. Шкурата, «оптимальність пропорційної виборчої системи пов'язується з мінімізацією деструктивних виявів адміністративного впливу», хоча водночас він зазначає, що адмінресурс може бути як позитивним, так і негативним [16, с. 10, 15].

Відмічався той факт, що «в Україні нарешті склався консенсус щодо запровадження пропорційної системи виборів». Домінуючою була позиція, що її запровадження в Україні є на часі, а також є необхідним кроком [6, с. 121; 17, с. 6, 7]. Водночас висловлювалися і застереження щодо застосування цієї системи. На думку опонентів, запровадження чистої пропорційної системи в неконсолідованому суспільстві, в якому існують суттєві не залагоджені протиріччя, могло призвести до серйозної політичної кризи.

Упродовж першого півріччя роботи новообрані народні депутати України подали 8 проектів виборчого закону, в кожному з яких декларувалося обрання парламентарів за пропорційною виборчою системою. Пропонувалися різні варіанти: і з жорсткими списками, і з преференціями; і єдиний багатомандатний виборчий округ, і декілька багатомандатних округів; загороджувальний бар'єр встановлювався на рівні 2–5%. Водночас до парламенту були подані проекти, які пропонували мажоритарну систему виборів, певним чином замасковану під пропорційну. Це демонструє декларативність бажання окремих політичних сил запровадити пропорційну виборчу систему, насправді ж намагання будь-якими методами відвернути її.

Відповідно до одного із пріоритетних законопроектів, вибори за пропорційною системою мали проводитися в єдиному загальнодержавному окрузі, за єдиними наперед визначеними для виборця жорсткими списками кандидатів від партій і блоків, загороджувальний бар'єр – 4%. Тобто пропонувалося залишити вже випробуваний у 1998 та 2002 рр. у межах змішаної виборчої системи варіант пропорційної системи. Ця система

для обрання всіх 450 депутатів, переконував один із авторів, мала сприяти становленню міцних, розвинутих політичних партій, що було і є доцільним для України. Увага зверталася на застереження, що система списків із преференціями вимагає суттєвої зміни технології голосування і дуже серйозних вимог до політичної культури виборців.

Трохи забігаючи наперед у розвитку подій, зазначимо, що згодом такий варіант виборчої системи було оцінено Венеціанською комісією в рамках експертної роботи над одним із законопроектів про парламентські вибори в Україні. Було відзначено, що важливим при визначенні системи виборів є врахування географічних розмірів України. Країни, які застосовують пропорційну виборчу систему в єдиному багатомандатному окрузі, – це часто географічно невеликі країни, а саме Нідерланди, Молдова й Ізраїль. Для досягнення більш пропорційного представництва в Україні експерти пропонували два варіанти зміни виборчої системи. Перший із них передбачав пропорційне представництво в декількох багатомандатних округах, якими могли стати 24 області країни. Інша альтернатива – змішана система, яка б відрізнялася від чинної на той час системи пов'язаністю її складових. Результати мажоритарних виборів мали урахуватися при встановленні результатів пропорційного голосування – із кількості мандатів, які отримує партія за результатами пропорційного голосування, вираховуються місця, отримані нею в одномандатних округах. Таким чином, Венеціанською комісією було зроблено застереження щодо застосування в Україні пропорційної виборчої системи в загальнодержавному виборчому окрузі.

Одна з чергових редакцій цього законопроекту, яка залишала незмінним пропонуваній варіант виборчої системи, стала предметом оцінки Венеціанської комісії. Експерти дійшли висновку, що проект мав намір запровадити глибоку реформу української виборчої системи. Національне багатомандатне представництво буде забезпечено навіть за умови поділу території України на 450 виборчих округів. Ця система може зберегти ближчий зв'язок між виборцями і депутатом, що є важливими для легітиматії всієї системи. Водночас, вивчаючи

особливості застосування цієї виборчої системи, підкреслюється, що вона складна та може спричинити практичні труднощі. Наводиться приклад, коли в окрузі можуть бути не обрані кандидати, які мають більшу кількість голосів виборців, ніж ті, які обрані з меншою кількістю голосів, проте з більшим відсотком серед кандидатів своєї партії [18].

Протягом 2002–2003 рр. пропорційний законопроект просувався зі складнощами, зокрема п'ять разів не проходив перше читання. З'являлися нові варіанти, зокрема, були внесені законопроекти, які пропонували мажоритарну виборчу систему відносної більшості, а також змішану парламентську виборчу систему. Багато варіацій пропонувалося і щодо розміру бар'єру: 2, 3, 4 та 5%. До того ж, були й пропозиції запровадити диференціацію: бар'єр 1% для списків партій і 3% для списків блоків партій; або 3% для партій і 6% для їх блоків; або 4% для партій і 6% для блоків. Спеціальна комісія врахувала пропозицію кількох народних депутатів України передбачити бар'єр на рівні 3% і саме такий варіант надала на розгляд парламентарям. Під час голосування такий змінений варіант підтримали 267, а потім і 276 депутатів [10, с. 55, 58].

І навіть на останньому етапі законотворчої роботи в березні 2004 р. були спроби відвернути запровадження пропорційної системи, ухвалити рішення про іншу виборчу систему. Вирішивши не розривати розгляд цього «доленосного» закону, парламентарі працювали до переможного кінця — до його ухвалення. Це сталося майже опівночі, Закон України «Про вибори народних депутатів України» від 25 березня 2004 р. підтримали 255 голосами. Пропорційна система для обрання народних депутатів України у 2006 р. була передбачена й положенням п. 3 Прикінцевих та перехідних положень Закону України «Про внесення змін до Конституції України».

Оцінюючи виборчий закон, експерти Венеціанської комісії та ОБСЄ/БДПЛ просто констатували зміну парламентської виборчої системи в Україні, не висловивши щодо її сутності якихось зауважень чи рекомендацій. Критикувалися лише окремі аспекти й технічні моменти у регулюванні виборчого процесу. У цілому ж зазначалося, що закон містить велику

кількість детальних положень, які мають на меті підвищення прозорості, підзвітності й рівності учасників виборів.

Запровадження пропорційної виборчої системи в Україні оцінювалося здебільшого позитивно. Вона визнавалася довгоочікуваним кроком на шляху розвитку виборчої системи країни та її еволюції від радянської мажоритарної системи через феномен пострадянського простору – змішану модель – до найбільш поширеної у світі парламентської виборчої системи. За найбільш перспективними оцінками, така система виборів стала об'єктивною необхідністю [11, с. 40]. Основними цілями її запровадження було поглиблення політичної структуризації українського суспільства, посилення ролі політичних партій у політичному житті країни [5, с. 121]. Пропорційна система з бар'єром 3% була покликана стимулювати розвиток партійної системи в Україні через механізм політичної відповідальності та спадкоємності [13, с. 113].

Саме ця система виборів, зазначає Н. П. Гаєва, дає змогу стримати законодавчу владу в Україні від небезпеки того, що вона трансформується в орган, який буде представляти вузькокорпоративні інтереси, а депутатський корпус складатиметься переважно з представників номенклатурно-господарських і мало не мафіозних структур. Водночас ця система, як правило, зумовлює і поляризацію законодавчого органу, що істотно знижує можливість й ефективність його роботи. До того ж, під сумнів ставилася можливість політичних партій в Україні ефективно виконувати функції, яких від них вимагають пропорційні вибори [4, с. 179–180]. Щодо партій як головних учасників таких виборів влучно зазначалося, що вони, по-перше, повною мірою не відіграють одну з найважливіших своїх суспільно-політичних ролей – представляти інтереси різних частин суспільства у парламенті; по-друге, є заручниками зв'язку влади і бізнесу [9, с. 59].

18 листопада 2005 р. ЦВК оголосила початок виборчого процесу чергових виборів народних депутатів України. Вибори до Верховної Ради України 26 березня 2006 р. проходили за пропорційною виборчою системою з загальнонаціональними партійними списками.

У парламентських виборах 2006 р. брали участь 79 партій. 51 із них перебувала у складі 17 виборчих блоків, а 28 були самостійними суб'єктами. Тобто не брали участі у виборах лише 46 партій із тих 125, що мали таке право. Загальна кількість кандидатів у партійних списках – 7595 осіб (станом на день виборів 26 березня 2006 р.). Списки з максимально можливою кількістю претендентів були висунуті такими політичними силами, як блок НДП, «Блок Юлії Тимошенко», «Народний блок Литвина», «Опозиційний блок НЕ ТАК!», СПУ. Блок «НАША УКРАЇНА», КПУ включили до своїх списків 449, Партія регіонів – 448 прізвищ. Але зареєстровані списки з 450 кандидатами не були. Найбільшими пропозиціями, зареєстрованими ЦВК, були списки КПУ (449 осіб), «Народного блоку Литвина» (448 осіб) і Партії регіонів (445 осіб). Напевно, через нові вимоги закону не було, як на парламентських виборах 2002 р., списків із 10 претендентами. Найменші за чисельністю виборчі списки налічували 20–40 кандидатів (станом на день виборів) [1, с. 315, 322–329]. Виборчий бюлетень був 80 см завдовжки. Переважна більшість кандидатів у народні депутати – 6755 (88,94%) – були членами певної політичної партії, лише 840 (11,06%) претендентів були безпартійними.

26 березня 2006 р. чергові парламентські вибори в Україні відбулися. Їх результатом стало обрання повного складу Верховної Ради України п'ятого скликання. Згідно з офіційними результатами виборів, перемогу здобули 5 політичних сил: Партія регіонів з 32,14% голосів виборців (186 мандатів), «Блок Юлії Тимошенко» з 22,29%, що на 2 485 869 голосів менше, ніж у лідера виборчих перегонів (129 мандатів), блок «НАША УКРАЇНА» з 13,95% голосів виборців (81 мандат), СПУ з 5,69% (33 мандати) і КПУ, зібравши менше 1 млн голосів виборців, 3,66%, чого все ж вистачило для подолання бар'єру, – 21 мандат [1, с. 435–439; 2, с. 3–9]. Близьким до зібрання потрібного відсотка голосів виборців був блок Н. Вітренко «Народна опозиція» із 2,93% голосів виборців. Ще менше мав «Народний блок Литвина» – 2,44%. Чотири політичні сили отримали від 1 до 2% народної підтримки: Український Народний Блок Костенка і Плюща (1,87%), партія «Віче» (1,74%), «Громадянський блок

ПОРА-ПРП» (1,47%) і «Опозиційний блок НЕ ТАК!» (1,01%). Решта суб'єктів виборчих змагань набрала менше 1% голосів. Лише 1,77% виборців (449 650 осіб) не підтримали жодної партії [2, с. 7–9].

Загальна кількість голосів виборців, поданих за кандидатів у народні депутати України, включених до виборчих списків політичних партій і виборчих блоків, що отримали 3 і більше відсотків голосів виборців, становить 19 714 576, або 78% загальної кількості виборців, які взяли участь у голосуванні. Решту 40 партій (блоків) із 45 суб'єктів виборчого процесу підтримали 4 697 559, або 18,5% виборців [1, с. 435–436].

Об'єктом жорсткої критики стало використання жорстких партійних списків. Після виборів 2006 р. якісний склад Верховної Ради викликав як ніколи багато нарікань. Народними депутатами стали, зокрема, невідомі виборцям охоронці, адвокати, менеджери, водії, прес-секретарі та просто віддані соратники тих осіб, які мали вплив на партійні списки кандидатів у депутати.

Зазначимо, що здебільшого застосування цієї виборчої системи для обрання народних депутатів у 2006 р. у цілому було оцінено позитивно. У той же час результати цих парламентських виборів дали підстави для суттєвої критики застосованої моделі пропорційної виборчої системи. Актуальним є питання запровадження можливості обирати конкретних представників у списках кандидатів від політичних партій.

Політичну кризу в Україні у 2007 р. не можна вважати безпосереднім наслідком застосування пропорційної виборчої системи. Причинами таких подій є особливості політичного життя України, зокрема низька політична культура партій, їх лідерів, усталене політичне протистояння й конфлікти.

Перші пропорційні вибори до Верховної Ради України та подальші політичні події з новою силою активізували дискусії навколо питання виборчої системи. Усе розмаїття точок зору, поширеність дискусій навколо цього питання породжує численні й досить різноманітні пропозиції щодо зміни застосованого виду та варіанту парламентської виборчої системи.

Список використаних джерел

1. Вибори до Верховної Ради України 2006 року [Текст] : інформ.-аналіт. зб. : у 2 кн. Кн. 1 / редкол.: Я. В. Давидович (гол.), М. І. Мельник, М. І. Ставнійчук. — К. : Атіка, 2006. — 624 с.
2. Вибори до Верховної Ради України 2006 року [Текст] : інформ.-аналіт. зб. : у 2 кн. Кн. 2 / редкол.: Я. В. Давидович (гол.), М. І. Мельник, М. І. Ставнійчук. — К. : Атіка, 2006. — 328 с.
3. Виборче законодавство України: наявні проблеми та шляхи вирішення [Текст] / [підготовлено експертами Лабораторії законодавчих ініціатив] // Парламент. — 2002. — № 1–2. — С. 6–16.
4. Гаєва, Н. П. Багатопартійність та пропорційна виборча система в Україні [Текст] / Н. П. Гаєва // Держава і право : зб. наук. пр. — К. : ІДіП ім. В. М. Корецького НАН України, 2005. — Вип. 28. Юрид. і політ. науки. — С. 183–190.
5. Давидович, Я. Досвід застосування пропорційної виборчої системи в Україні [Текст] / Я. Давидович // Вибори та демократія. — 2007. — № 2. — С. 121–124.
6. Дешко, Т. Пропорційна виборча система в Україні: передумови запровадження та основні характеристики [Текст] / Тетяна Дешко // Віче. — 2005. — № 7–8. — С. 118–122.
7. Звернення Президента України Л. Д. Кучми до українського народу з нагоди 11-ї річниці незалежності України [Текст] // Уряд. кур'єр. — 2002. — 28 серп.
8. Кресіна, І. О. Парламентські вибори в Україні: правові і політичні проблеми [Текст] : монографія / І. О. Кресіна, Є. В. Перегуда. — К. : ІДіП ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. — 368 с.
9. Лукаш, С. Ю. Законодавче закріплення пропорційної виборчої системи у світлі особливостей формування політичних партій України [Текст] / С. Ю. Лукаш // Проблеми формування електоральної культури населення : зб. наук. ст. (за матеріалами XVII Харк. політ. тол. читань). — Х. : Право, 2005. — С. 58–59.
10. Пленарне засідання п'ятої сесії Верховної Ради України, 25 березня 2004 р. [Текст] : [Стеногр. звіт] // Бюлетень № 29. — 2004. — Ч. II.
11. Погорілко, В. Вибори народних депутатів України — ключовий процес державотворення і правотворення [Текст] / В. Погорілко // Вісн. Центр. виборчої комісії. — 2005. — № 1. — С. 38–41.
12. Погорілко, В. Ф. [Виступ на «круглому столі»] [Текст] / В. Ф. Погорілко // Політична реформа в Україні: ключові питання і суперечності : матеріали «кругл. столу» / гол. ред. ради А. С. Гальчинський. — К. : НІСД, 2003. — С. 39–41.
13. Райковський, Б. С. Вибори та виборчі системи в контексті трансформаційного розвитку українського суспільства [Текст] : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Б. С. Райковський. — Миколаїв, 2008. — 192 с.

14. Сарторі, Дж. Порівняльна конституційна інженерія: дослідження структур, мотивів і результатів [Текст] / Дж. Сарторі ; пер. з 2-го англ. вид. — К. : АртЕк, 2001. — 224 с.
15. Ставнійчук, М. Вибори в умовах політичної реформи [Текст] / М. Ставнійчук // Віче. — 2003. — № 3. — С. 3—10.
16. Шкурат, І. В. Становлення та розвиток політичних виборів в Україні [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук з держ. управл. : спец. 25.00.01 / І. В. Шкурат. — К., 2002. — 20 с.
17. Уроки парламентських виборів 2002 року: шляхи реформування виборчого законодавства [Текст] : [виступи учасників «круглого столу»] // Парламент. — 2002. — № 3. — С. 5—13.
18. Opinion on the draft law on election of people's deputies of Ukraine (Draft introduced by people's deputies M. Rudkowsky and V. Melnychuk) : Adopted by the Venice Commission at its 57th Plenary Session (Venice, 12—13 December 2003) on the basis of comments by Mr Kåre VOLLAN (Expert, Norway) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://www.venice.coe.int/docs/2004/CDL-AD\(2004\)001-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2004/CDL-AD(2004)001-e.asp).

Стаття надійшла 9 серпня 2014 р.

А. П. Пономарева

**Опыт применения пропорциональной избирательной системы
на выборах народных депутатов Украины 2006 г.**

В статье рассмотрен исторический опыт введения пропорциональной избирательной системы для выборов народных депутатов Украины, в частности, проанализированы проекты законов про выборы народных депутатов Украины, которые рассматривались Верховной Радой Украины, предлагаемые ими виды и конкретные модели парламентских избирательных систем, оценены их правовая и политическая аргументация, раскрываются опыт и результаты выборов в Верховную Раду Украины 2006 года.

Ключевые слова: выборы народных депутатов Украины, пропорциональная избирательная система, заградительный барьер.

G. P. Ponomareva

**Experience of using proportional electoral system
on elections of people's deputies of Ukraine in 2006**

The issue of the new law for the election of the next Verkhovna Rada of Ukraine was open almost immediately after the election campaign in 2002.

Changing the electoral system has become a question of particular relevance in the context of political reform.

The purpose of the article is to analyze the specific historical circumstances and reasons for the implementation of the proportional system for elections to the Verkhovna Rada of Ukraine in 2006, conditions and consequences of the application, the results of the parliamentary elections.

The following transition to proportional representation, which was provided by the Law «About Elections of People's Deputies of Ukraine» dated March 25, 2004, p. 3 of Final and transitional provisions of the Law «About Amendments to the Constitution of Ukraine» from December 8, 2004, fully consistent in the purpose of gradual improvement of the parliamentary electoral system in Ukraine, because this system is more acceptable and democratic than majoritarian-proportional one at the national level. This transformation of the electoral system was due to, in particular, and political issue to change the form of government in Ukraine, which was raised by some political forces. Also, the European experience was taken into account, because the greatest development of proportional electoral system was gained in continental Europe.

Elections to the Verkhovna Rada of Ukraine in 2006 were based on a proportional system in multi-mandate district with single national parties lists, which are rigid: a voter can not affect the location of the candidates in the lists. Protective barrier was set at 3%. In parliament passed, breaking the barrier, 5 political forces: the Party of Regions (186 mandates), «The Yulia Tymoshenko Bloc» (129 mandates), the block «Our Ukraine» (81 mandates), the Socialist Party of Ukraine (33 mandates) and the Communist Party Ukraine (21 mandates); as a result 11 political parties worked in the parliament. Using of rigid party lists became an object for serious criticism. After the elections in 2006 the quality composition of the Verkhovna Rada of Ukraine caused a lot of criticism as had never before. In particular, unknown for voters guards, lawyers, managers, drivers, press secretaries and a loyal allies of those who have had an impact on the party lists of candidates became the people's deputies. So the important question is the introduction of the possibility to choose particular representatives in the political parties' lists of candidates.

Political crisis in Ukraine in 2007 can not be considered a direct consequence of the proportional electoral system. The causes of these events are the features of political life in Ukraine, including low political culture of political parties, their leaders, established political opposition and conflicts.

The first proportional elections and subsequent political events intensified the debate around the issue of the parliamentary electoral system with renewed vigor. The diversity of points of view, the prevalence of discussions around this issue generates many varied proposals to change the applicable type and version of the electoral system.

Keywords: *elections of people's deputies of Ukraine, proportional electoral system, protective barrier.*